

«8D02305 - Шетел филологиясы (шығыс тілдері)» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Койбакова Айжан Съездовнаның «Қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында транслитерациялаудың лингвистикалық негіздері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Койбакова Айжан Съездовнаның «Қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында транслитерациялаудың лингвистикалық негіздері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы Қазақстан Республикасында қазақ жазуын латын графикасына көшіру үдерісімен, ұлттық ономастикалық кеңістікті жүйелеу және цифрлық ортада біріздендіру міндеттерімен тікелей сабақтас. Нақтырақ айтсақ, зерттеу жұмысы Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы» Жарлығы, «Ұлттық рухани жаңғыру», «Цифрландыру, ғылым және инновациялар есебінен технологиялық серпіліс» бағыттарымен, сондай-ақ жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасымен үндеседі. Диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының «Елдің зияткерлік әлеуеті», «2. Гуманитарлық ғылымдар саласындағы іргелі және қолданбалы зерттеулер. 2.5 Лингвистика, әдебиеттану және фольклористика» бағытына сәйкес келеді. Зерттеу «8D02305 - Шетел филологиясы (шығыс тілдері)» білім беру бағдарламасы бағыты бойынша ұсынылған.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды , ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Диссертациялық жұмыс тақырыбы өзекті, сондықтан да ғылымға өз үлесін қосады , зерттеу нәтижесі бойынша тақырыптың маңыздылығы

айқындалып, зерттеу тақырыбы толықтай ашылған.

Диссертациялық жұмыс қазақ тіл біліміндегі ономастика, қолданбалы лингвистика, орфография және транслитерация мәселелерін жаңа ғылыми бағытта қарастыруымен ғылым үшін елеулі маңызға ие. Зерттеуде қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында бірізді таңбалаудың теориялық және практикалық негіздері *алғаш рет* кешенді түрде жүйеленген. Жұмыстың теориялық негізі ономастиканың жалпы қағидаларын, ономастикалық жүйенің құрылымын, жалқы есімдердің қызметі мен типологиясын айқындайтын отандық және шетелдік ғалымдардың тұжырымдарына сүйенеді. Атап айтқанда, отандық ономастика мектебіндегі Ә.Қайдар, Т.Жанұзақ, Б.Бияров, А.Жартыбаев, Қ.Рысберген, Е.Қойшыбаев, А.Әбдрахманов, А.Нұрмағамбетов, Г.Мәдиева, С. Иманбердиева, Н.Рсалиева еңбектеріне, сондай-ақ орыс және батыс ономастикасындағы А.В.Суперанская, В.Д.Бондалетов, В.А.Никонов, Э.М.Мурзаев, А.К.Матвеев, Н.В.Подольская, Д.И.Ермолович, Р.Коутс, В.Ван Лангэндонк, Джон Стюарт Милль тұжырымдарына сүйенген. Қытай тіл біліміндегі жалқы есімдер жүйесін, ономастикалық бірліктердің мәнін түсіндіру, жіктеу, нормалау және стандарттау бағыттарын сипаттайтын зерттеулер Ма Цзянжун, Ли Цзиньси, Янь Боцзюн, Ван Ли, Лю Шусин, У Цзுவэн, Чэн Зянминь, Цао Чанюань, Ян Личжун, Чжун Анни, Чжоу Шуцзюнь, Ши Фу, Лю Чанфэнь еңбектері арқылы негізделген.

Диссертант қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелерін салғастыра отырып, қазақ тілінің дыбыстық заңдылықтарына сәйкес ғылыми негізделген транслитерациялық модель ұсынған. Аталған модель жұмыстың 3-тарауының 3.4-тараушасында жан-жакты талданып, ғылыми тұрғыдан

			дәйектелген. Диссертацияның тағы бір айырықша атап өтетін ғылыми маңыздылығы қытай жалқы есімдерін берудегі көпнұсқалылықтың (жоғарыда атап өткен ғалымдардың теориялық тұжырымдарын негізге ала отырып) себептерін анықтап оларды стандарттаудың лингвистикалық қағидаларын қалыптастыруымен ерекшеленеді. Диссертацияда қытай атауларын транслитерациялау мәселесі тек тілдік құбылыс ретінде емес, тіл саясаты, картография, білім беру, халықаралық коммуникация және цифрлық сәйкестендірумен байланысты әлеуметтік-лингвистикалық мәселе ретінде қарастырылған. 1-тараудың 1.3-тараушасында жан-жақты қарастырылған.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Койбакова Айжан Съездовнаның диссертациялық жұмысты өзі жазу деңгейі жоғары. Зерттеу жұмыстағы тұжырымдар мен нәтижелер соңғы жылдарда жарияланған ғылыми еңбектердегі қағидаларға негізделіп, ізденушінің өзіндік ғылыми пікірімен қорытылған. Зерттелуі тиіс маңызды мәселелер дұрыс шешімін тапқан. Диссертанттың ойы жинақы, ғылыми тұжырымдарын жүйелі түрде баяндаған, ғылыми стильді жетік меңгерген. Жарияланымдары диссертация мазмұнын толығымен қамтиды.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертацияда ішкі бірлік принципі сақталған. Және өзектілігі жан-жақты әрі ғылыми тұрғыдан дәйекті негізделген. Зерттеу жұмысы қазіргі қазақ жазуын латын графикасына көшіру үдерісімен тікелей сабақтастырылып, осы өзгеріс жағдайында қытай ономастикалық атауларын біріздендіру мәселесінің маңызын нақты көрсеткен. Диссертант шеттілдік жалқы атауларды берудегі бұрынғы кирилл және орыс тіліне негізделген транскрипциялық тәжірибенің жаңа әліпби жағдайында толық сәйкес келе бермейтінін орынды дәлелдейді. Сонымен қатар қытай

			ономастикалық атауларының қазіргі БАҚ-та, оқу әдебиеттерінде және ресми мәтіндерде бірнеше нұсқада қолданылуы тілдік және ақпараттық мәселе ретінде көрсетілген. Диссертант бұл құбылыстың тек орфографиялық тұрақсыздық емес, сонымен бірге цифрлық іздеу жүйелері, дерекқорлар және ресми құжат айналымы үшін де кедергі келтіретінін ғылыми тұрғыдан негіздей алған. Зерттеудің өзектілігі қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық, графикалық және типологиялық айырмашылықтарын көрсету арқылы да терең ашылған. Қытай тілінің иероглифтік жүйесі, пиньинь үлгісі мен тондық ерекшеліктерін қазақ тілінің дыбыстық табиғатына бейімдеу мәселесі қазіргі қолданбалы лингвистика мен ономастика саласындағы маңызды ғылыми бағыттардың бірі ретінде дәл сипатталған.
	4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:		Диссертация мазмұны зерттеу тақырыбын толық ашып, жұмыстың негізгі ғылыми бағытын айқындайды. Ізденуші қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында бірізді таңбалау мәселесін зерттеу барысында қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелерін салғастыруды, ономастика теориясының қағидаларын, транскрипция мен транслитерацияның халықаралық тәжірибелерін және қазақ орфографиясының ұлттық ерекшеліктерін басшылыққа алған.
	1) айқындайды;		
	2) ішінара айқындайды;		
	3) айқындамайды.		
	4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:		Диссертациялық жұмыс мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына толығымен сәйкес келеді.
	1) сәйкес келеді;		Диссертациялық жұмыстың мақсаты – қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелерін салғастырмалы талдау негізінде қытай ономастикалық атауларын латын графикасында бірізді беруге мүмкіндік беретін ғылыми негізделген, практикалық қолданысқа жарамды транслитерациялық модель әзірлеу. Бұл мақсатқа сәйкес міндеттер жүйелі түрде нақтыланған. Атап айтқанда, қытай ономастикалық атауларының
	2) ішінара сәйкес келеді;		
	3) сәйкес келмейді.		

			лингвистикалық ерекшеліктерін анықтау, транскрипция мен транслитерацияның теориялық негіздерін жүйелеу, кирилл графикасындағы көпнұсқалылық себептерін талдау, қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелерін салыстыру, графемалық сәйкестіктерді нақтылау және практикалық қолданысқа арналған транслитерациялық қағидалар әзірлеу міндеттері қойылған.
	4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:		Диссертация мазмұны кіріспеден, үш тараудан, әр тараудың ішкі тармақшаларынан, қорытынды мен 10 кесте, 4 сурет, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен 3 қосымшадан тұрады. Зерттеу барысында 200 топоним, 120-дан астам антропоним жиналған.
	1) толық байланысқан;		Зерттеудің тараулары өзара сабақтасып, ғылыми тұтастық сақталған. Әр бөлімде тақырыпқа қатысты өзекті мәселелер жан-жақты талданған.
	2) ішінара байланысқан;		Бірінші тарауда қытай ономастикалық атауларының лингвистикалық табиғаты, ономастика теориясындағы орны, транскрипция мен транслитерацияның ғылыми негіздері қарастырылып, кирилл графикасындағы көпнұсқалылық мәселелері талданған. Бұл тарау зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін қалыптастырады.
	3) байланыс жоқ.		Екінші тарауда қытай және қазақ тілдерінің фонетикалық, фонологиялық жүйелері салғастырылып, пиньинь жүйесі мен қазақ-латын графикасы арасындағы дыбыстық сәйкестіктерге талдау жасалған. Тарау зерттеудің ғылыми-лингвистикалық негізін нақтылайды.
			Үшінші тарауда қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында транслитерациялаудың практикалық моделі ұсынылып, графемалық сәйкестіктер мен орфографиялық қағидалар жүйеленген. Ұсынылған модель тілдік материалдар арқылы дәлелденген. Қорытындыда зерттеудің негізгі нәтижелері жинақталып, теориялық тұжырымдар жасалған. Пайдаланылған әдебиеттер

			лингвистикалық ерекшеліктерін анықтау, транскрипция мен транслитерацияның теориялық негіздерін жүйелеу, кирилл графикасындағы көпнұсқалылық себептерін талдау, қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелерін салыстыру, графемалық сәйкестіктерді нақтылау және практикалық қолданысқа арналған транслитерациялық қағидалар әзірлеу міндеттері қойылған.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Диссертация мазмұны кіріспеден, үш тараудан, әр тараудың ішкі тармақшаларынан, қорытынды мен 10 кесте, 4 сурет, пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен 3 қосымшадан тұрады. Зерттеу барысында 200 топоним, 120-дан астам антропоним жиналған.
		1) толық байланысқан;	Зерттеудің тараулары өзара сабақтасып, ғылыми тұтастық сақталған. Әр бөлімде тақырыпқа қатысты өзекті мәселелер жан-жақты талданған.
		2) ішінара байланысқан;	Бірінші тарауда қытай ономастикалық атауларының лингвистикалық табиғаты, ономастика теориясындағы орны, транскрипция мен транслитерацияның ғылыми негіздері қарастырылып, кирилл графикасындағы көпнұсқалылық мәселелері талданған. Бұл тарау зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізін қалыптастырады. Екінші тарауда қытай және қазақ тілдерінің фонетикалық, фонологиялық жүйелері салғастырылып, пиньинь жүйесі мен қазақ-латын графикасы арасындағы дыбыстық сәйкестіктерге талдау жасалған. Тарау зерттеудің ғылыми-лингвистикалық негізін нақтылайды.
		3) байланыс жоқ.	Үшінші тарауда қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында транслитерациялаудың практикалық моделі ұсынылып, графемалық сәйкестіктер мен орфографиялық қағидалар жүйеленген. Ұсынылған модель тілдік материалдар арқылы дәлелденген. Қорытындыда зерттеудің негізгі нәтижелері жинақталып, теориялық тұжырымдар жасалған. Пайдаланылған әдебиеттер

			тізімі зерттеу жұмысын орындаудағы ғылыми дереккөздердің кең ауқымын дәлелдейді.
	4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:		Диссертант ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) мен транслитерациялық модельдер бұрыннан белгілі ғылыми жүйелермен салыстырылып, жан-жақты сыни талдау негізінде жасалынған. Ізденуші <i>сипаттамалы- талдау әдісі</i>
	1) сыни талдау бар;		колданылып, антропоним, топоним, эргоним, идеоним, хороним үлгілері жүйелейді. Қытай тілінің инициаль-финал жүйесінің ерекшелігін және оның қазақша таңбалауға ықпалын анықтау мақсатында <i>фонологиялық талдау</i> жүргізген. Екі тілдің дыбыстық жүйесіндегі сәйкестік пен алшақтықтарды нақтылау үшін <i>салғастырмалы-лингвистикалық әдіс</i> пайдаланылған. Тарқата айтса, Пиньинь мен латын графикасы арасындағы таңбалау шешімдерін ұсыну үшін графемалық сәйкестік талдауы және орфографиялық модельдеу әдістері арқылы баламалар салыстырылып, ең ұтымды нұсқалар іріктейді. Қытай жалқы есімдерін қазақ тілінде таңбалауда пиньиньге механикалық тәуелді болудың қазақ тілінің фонологиялық және орфографиялық табиғатына толық сәйкес келмейтінін ғылыми тұрғыдан дәлелдейді. Осыған байланысты қытай және қазақ тілдерінің дыбыстық жүйелерін салғастыру арқылы тілге тәуелді транслитерациялау ұстанымы ұсынылған. Әсіресе j, q, x, zh, ch, sh секілді проблемалық дыбыстарды қазақ-латын графикасында беру мәселесіне арнайы графемалық шешімдер әзірленген. Сонымен қатар диссертацияда кирилл графикасындағы қытай ономастикалық атауларының көпнұсқалылығының фонетикалық, тарихи және орфографиялық себептері анықталып, олардың орыс тілі арқылы қалыптасқан графемалық ықпалға тәуелді екені негізделген. Ономастикалық атауларды бір ғана әмбебап принциппен беру жеткіліксіз екенін көрсетіп, антропонимдерге,
	2) талдау ішінара жүргізілген;		
	3) талдау өз пікіріне емес, басқа Диссертанттардың сілтемелеріне негізделген;		
	4) талдау жоқ.		

			топонимдерге және өзге атау түрлеріне дифференциалды тәсіл қолданудың тиімділігін дәлелдейді.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Койбакова Айжан Съездовнаның диссертациялық жұмысында алынған ғылыми нәтижелер толығымен жаңа деп айтуға болады. Қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында транслитерациялаудың лингвистикалық негіздері алғаш рет кешенді түрде қарастырылған. Диссертант қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелерін салғастыра отырып, қытай жалқы есімдерін бірізді таңбалауға арналған ғылыми негізделген <i>транслитерациялық модель</i> ұсынған. қытай тілінің буындық-фонологиялық жүйесі транслитерация міндетімен байланыстырылып, инициальдар мен финалдардың латын графикасында берілу мүмкіндіктері сипаттып, дәл таңбалауда қиындық туғызатын проблемалық дыбыс қатарларының тізімі анықтайды. Сонымен бірге, зерттеуде кирилл графикасындағы көпнұсқалылық себептері, графемалық сәйкестіктер және пиньинь жүйесінің қазақ-латын графикасымен арақатынасы ғылыми тұрғыдан жүйеленген. Ұсынылған қағидалар мен тұжырымдар қазақ ономастикасы мен қолданбалы лингвистика саласы үшін жаңа ғылыми нәтижелердің бірі.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Диссертацияның қорытындылары толығымен жаңа . Диссертацияның қорытындылары зерттеу барысында жүргізілген теориялық және практикалық талдаулар негізінде алынған және қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында бірізді берудің ғылыми моделін қалыптастыруға бағытталған жаңа тұжырымдарды қамтиды. Диссертант халықаралық тәжірибелерді, пиньинь жүйесін, қазақ тілінің фонологиялық ерекшеліктерін және орфографиялық қағидаларды салыстыра отырып, ұлттық тілдік норма мен халықаралық сәйкестендіру талаптарын үйлестіретін жаңа ғылыми қорытындылар жасаған
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертациялық жұмыстың техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері толығымен жаңа және негізделген. Аталмыш зерттеу жұмысы гуманитарлық бағытта орындалғандықтан, техникалық, технологиялық шешімдерді қажет етпейді.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (қуолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Диссертант тарапынан ұсынылған тұжырымдар мен ұсыныстар, жұмыстың ғылыми жаңалығы, ғылыми деректер, барлық қорытындылары ауқымды дәлелдемелерде негізделгенін көрсетеді. Оған диссертанттың зерттеу нәтижесінде алған тұжырымдамалары дәлел: - Қытай ономастикалық атаулары жалқы атауыш бірлік қана емес, тарихи, мәдени, әлеуметтік ақпаратты жинақтайтын күрделі номинациялық жүйе екені дәлелденіп, оларды өзге тілге беруде семантикалық уәж, мәдени мазмұн және референциялық тұтастықты қатар ескеру қажеттігі нақтыланған. - Қытай онимдерін қазақ тіліне көшіру мәселесі таза графикалық ауыстыру емес, фонологиялық, орфографиялық және лингвомәдени факторлар тоғысындағы көпдеңгейлі тілдік үдеріс екені ғылыми тұрғыдан негізделген. - Транскрипция мен транслитерацияның арақатынасы айқындалып, пиньинь жүйесін қазақ жазуына механикалық көшіру қазақ тілінің дыбыстық және орфографиялық табиғатына толық сәйкес келмейтіні дәлелденген. - Қытай атауларын қазақ-кирилл графикасында берудегі көпнұсқалылықтың себептері (делдал тіл ықпалы, дәстүрлі транскрипция, фонетикалық икемдеу) кешенді талданып, бұл құбылыстың тарихи және орфографиялық негіздері ашылған. - Қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелері салғастырылып, қытай тіліндегі буын, инициаль–финаль, тон жүйесінің қазақ

			тіліндегі фонема, үндесім заңы, жуан-жіңішке әуездік жүйемен тікелей сәйкес келмейтіні дәлелденген. - j, q, x, zh, ch, sh сияқты қытай инициальдарын қазақ графикасында берудің артикуляциялық, фонологиялық және графемалық уәждері негізделіп, арнайы таңбалау шешімдерін қажет ететіні айқындалған. - Пиньинь мен жетілдірілген қазақ-латын әліпбиі арасындағы сәйкестіктер талданып, графикалық ұқсастық әрдайым фонетикалық барабарлықты білдірмейтіні көрсетілген. - Қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында бірізді беруге арналған орфографиялық транслитерациялау моделі мен қағидалар жүйесі әзірленген. Бұл модель халықаралық стандарт пен ұлттық орфографиялық норманың арасындағы тепе-теңдікті сақтауға бағытталған. - Ұсынылған модель бір атауға бір ғана жазылым беру, тарихи қалыптасқан нұсқалармен сабақтастықты сақтау, цифрлық іздестіру қолайлылығын ескеру, ғылыми және ресми стильде бірыңғай норма ұстану сияқты нақты қолданбалы ұстанымдарға негізделген.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет: 7.1 Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді; 2) шамамен дәлелденді; 3) шамамен дәлелденбеді; 4) дәлелденбеді; 5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес. 7.2 Тривиалды ма? 1) ия; 2) жоқ; 3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес. 7.3 Жаңа ма? 1) ия; 2) жоқ;	Диссертацияда қорғауға ұсынылған әрбір негізгі ереже теориялық тұжырымдармен, салыстырмалы лингвистикалық талдаулармен және нақты тілдік материалдармен негізделіп дәлелденген. Атап айтқанда, қытай ономастикалық атауларының семантикалық, құрылымдық және функционалдық белгілері ономастика теориясы негізінде жүйеленіп, қазақ ономастикалық кеністігіне енгізудің ғылыми критерийлері айқындалған. Сонымен бірге транскрипция мен транслитерацияның ғылыми қағидалары талданып, жетілдірілген қазақ-латын графикасына негізделген тілге тәуелді транслитерациялау ұстанымы дәлелденген. 7.1 Қағидаттары дәлелденген. 7.2 Тривиалды емес

		3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.	7.3 Иә , диссертанттың зерттеу жұмысында қорғауға ұсынылған негізгі қағидаттары жаңа .
		7.4 Қолдану деңгейі:	
		1) тар;	
		2) орташа;	
		3) кең	7.4 Диссертацияның негізгі қағидаттарының қолданылу ауқымы кең .
		4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	7.5 Диссертация тақырыбына қатысты жеті мақала жарияланған оның ішінде CiteScore бойынша Scopus базасында 60-тан (алпыс) процентілі бар 1 (бір) мақала, 3 мақала ҚР ҒЖБССҚ ұсынған ғылыми басылымдарда және 2 мақал халықаралық конференциялардың материалдар жинағыда жарияланған. Барлық мақалалар диссертация тақырыбына сәйкес келеді.
		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	
		1) ия ;	
		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
8.	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы тандау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Ғылыми жұмыстың әдіснамасы негізделген , дәйектілік принципі толық сақталған. Диссертацияның кіріспе бөлімінде зерттеу әдіснамасы толық сипатталған. Зерттеуде диссертант сипаттамалы әдіс, фонологиялық талдау, фоноалыстырмалы талдау, салғастырмалы-лингвистикалық әдіс графемалық сәйкестік талдауы және орфографиялық модельдеу әдістері қолданып тың ізденістер мен тұжырымдамалар ұсына білген
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия ;	
		2) жоқ.	
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:	Диссертация жұмысының нәтижелері қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу, ғылыми әдебиеттерді талдау, ой қорыту, сараптау, жинақтау және жалпылау әдістерін, <i>сипаттамалы-талдау әдісі, фонологиялық талдау, салғастырмалы-лингвистикалық әдіс</i> , сондай-ақ теориялық зерттеу тәсілдерін қолдану арқылы алынған
		1) ия ;	
		2) жоқ.	
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген	Ия , Диссертацияда ұсынылған теориялық тұжырымдар мен транслитерациялық модель тілдік материалдар негізінде дәлелденген. Диссертант қытай және қазақ тілдерінің фонологиялық жүйелеріне салғастырмалы талдау жүргізіп, қытай

		және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	ономастикалық атауларының дыбыстық және графемалық сәйкестіктерін нақты мысалдар арқылы жүйелеген. Зерттеу барысында антропонимдер, топонимдер және өзге де ономастикалық атауларға практикалық талдау жасалып, кирилл графикасындағы көпнұсқалылық пен фонетикалық бұрмаланулар анықталған. Сонымен қатар ұсынылған транслитерациялық қағидалар пиньинь жүйесі, Уэйд–Джайлс жүйесі және халықаралық тәжірибелермен салыстырылып, олардың қазақ-латын графикасындағы қолданыстық тиімділігі негізделген. Бұл диссертациядағы теориялық қорытындылар мен анықталған заңдылықтардың ғылыми тұрғыдан дәлелденіп, практикалық материалдар арқылы расталғанын көрсетеді.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Зерттеу жұмысындағы маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелер жасаумен расталған .
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті /жеткіліксіз.	Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті . Диссертацияда 178 әдебиетке шолу жасалған, электронды және басқа да дереккөздер жеткілікті пайдаланылған.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Диссертацияның теориялық маңызы жоғары деңгейде деп бағалауға толық негіз бар. Зерттеу жұмысында ономастика саласы этнолингвистика, когнитивті лингвистика, лингвомәдениеттану, орфография және норма теориясымен сабақтастықта қарастырылып, жалқы есімдердің тек номинациялық бірлік емес, ұлттық дүниетанымды, тарихи жадты және мәдени кодты сақтаушы күрделі таңбалық жүйе екендігі жан-жақты дәлелденген. Диссертант қазақ және қытай тілдеріндегі ономастикалық атауларды салыстыра зерттеу арқылы ономастика теориясын жаңа қырынан пайымдап, жалқы есімдердің семантикасы, уәжділігі, құрылымы мен қызметін кешенді ғылыми парадигма аясында жүйелейді. Зерттеуде жалқы есімдерді таңбалау,
		1) бар;	
		2) жоқ.	

			транслитерациялау, нормалау мәселелері тек орфографиялық деңгейде емес, когнитивтік, этномәдени және семиотикалық тұрғыдан қарастырылып, ономастика теориясына жаңа ғылыми тұжырымдар енгізілген. Бұл диссертация ономастиканы тілдік, мәдени және танымдық кеңістіктің тоғысындағы дербес зерттеу нысаны ретінде негіздеп, теориялық лингвистика корына елеулі үлес қосады.
	9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	1) ия;	Диссертация нәтижелерінің практикалық маңызы өте жоғары. Зерттеу барысында ұсынылған ғылыми тұжырымдар мен әдістемелік ұстанымдар жалқы есімдерді жазу, біріздендіру, транслитерациялау, стандарттау үдерістерінде тікелей қолдануға жарамды. Әсіресе қазақ тілін латын графикасына көшіру жағдайында шеттілдік жалқы есімдерді таңбалау, қытай ономастикалық атауларын қазақ тілінде дұрыс беру, нормативтік жүйеге түсіру мәселелерінде диссертацияның ұсыныстары нақты практикалық бағдар береді. Зерттеу нәтижелерін ономастикалық комиссиялар, аударматану саласы, картография, оқулықтар мен сөздіктер құрастыру, БАҚ тілі, ресми құжат айналымы, білім беру үдерісінде тиімді пайдалануға болады. Сонымен қатар, жоғары оқу орындарының филология, аударма ісі, тіл білімі мамандықтары бойынша арнайы курстар мен элективті пәндер мазмұнын толықтыруға да ғылыми-әдістемелік негіз бола алады.
		2) жоқ.	
	9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	1) толығымен жаңа;	Диссертацияда берілген практикалық ұсыныстар өзінің мазмұны мен бағыты жағынан толығымен жаңа. Диссертант қазақ және қытай ономастикалық жүйесін салыстыра отырып, қытай жалқы есімдерін қазақ тілінде таңбалаудың когнитивтік-мәдени, фонетикалық және орфографиялық қағидаларын кешенді түрде ұсынады. Бұл ұсыныстар бұрын-соңды жүйелі түрде қарастырылмаған мәселені ғылыми тұрғыдан шешуге бағытталған. Ұсынылған қағидалар
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			жалқы есімдерді тек дыбыстық сәйкестікпен беру шеңберінен шығарып, олардың ішкі семантикасын, мәдени уәжділігін, тарихи табиғатын ескере отырып таңбалауды негіздейді. Осы тұрғыдан алғанда, диссертациядағы практикалық ұсыныстар ономастика, аударматану және тілдік норма салалары үшін тың, ғылыми негізделген және қолданбалы құндылығы жоғары нәтижелер болып саналады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Диссертанттың академиялық жазу сапасы жоғары деңгейде. Диссертация аяқталған жұмыс және объективті түрде жазылған, ғылыми стильді ұстанған, жүйелі құрылымды сақтаған. Диссертацияның құрылымы мен мазмұнын ресімдеу ғылыми жұмыстарға қойылатын талаптарға сәйкес келеді.
11.	Диссертацияға ескертулер	Диссертацияның мазмұнына және жазылуына байланысты ізденушіге төмендегі ескертпе-ұсыныстарды айтқымыз келеді: 1. Диссертация мәтінінде жекелеген техникалық және орфографиялық қателер кездеседі. Мысалы, 7-бетте «транслитерация» түрінде қате жазылған, дұрысы – «транслитерация». 2. Кейбір тұстарда сөйлемдер шамадан тыс күрделі әрі көпқұрамды болып келеді. Мұндай құрылым ғылыми стиль талаптарына сай болғанымен, мәтіннің оқылымын ауырлатады. Сөйлем құрылымын ықшамдау мәтіннің түсініктілігі мен оқылымдылығын жеңілдететүсер еді. Мысалы: 11-беттегі 22 сөзден тұратын (Жинақталған атаулар мен дәлелденген жазылым үлгілері Қазақ тілінің ұлттық корпусындағы ономастикалық ішкорпусты толықтыруға, сондай-ақ цифрлық дерекқорларда іздеу мен сәйкестендіруді жеңілдетуге қызмет етеді. Зерттеу материалдары ұлттық үлгідегі үлкен тілдік модельдерге, соның ішінде QazLLM үшін ономастикалық дерекқорын толықтырып, жалқы есімдерді дұрыс тану мен генерациялаудың сапасын арттыруға қолданылады). Және 30 сөзден (Сондықтан атау топтарының функциясы мен қолданыс табиғатына сай дифференциалды стратегия қажет екені негізделіп, антропонимдерге толық транслитерация, топонимдерге шектеулі калькалау элементтері, ұйым мен шығарма атауларына және хоронимдерге гибриді тәсілдің тиімділігі айқындалды). тұратын сөйлемдер мазмұндық тұрғыдан құнды болғанымен, құрылымдық жағынан қысқартуды қажет етеді. 14-беттегі 29 сөзден тұратын сөйлем де осындай сипатқа ие. (Антропонимиялық зерттеулерде ғалым Т.Жанұзақов қазақ есімдерінің ғасырлар бойғы дамуын тарихи-әлеуметтік факторлармен байланыстыра отырып, есімдерді жан-жануар, аспан денелері, ырым-тыйым, тілек-арнау сияқты өрістерге	

		<i>жіктеу арқылы антропонимдердің мәдени-танымдық мазмұнын дәлелді түрде ашты).</i> Жалпы мәтін бойынша жекелеген сөйлемдердің құрылымын ықшамдау, ойды бірнеше қысқа сөйлемдерге бөлу мәтіннің стильдік сапасын арттыра түсер еді. Бірақ бұл айтылған ескерту диссертацияның ғылыми тұрғыдан құндылығына, практикалық маңызына нұқсан келтірмейді. Алайда, бұл көрсетілген кемшіліктер диссертациялық жұмыстың жалпы құндылығына айтарлықтай нұқсан келтірмейді деп ойлаймыз.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)	Scopus базасында: 1. The issue of writing Chinese onomastic names in the Kazakh-Cyrillic and Kazakh-Latin scripts // Global Chinese. – 2025. -№ 11(1). Pp. 109-127 https://doi.org/10.1515/glochi-2024-0029 Мақалада қытай ономастикалық атауларын қазақ тіліне бейімдеудің өзекті мәселесін жан-жақты қарастырған. Қолданылған әдістердің ғылыми негізділігі нәтижелердің дәлдігі мен сенімділігін арттыра түскен. Алынған қорытындылар аударматану мен мәдениетаралық коммуникация саласы үшін практикалық тұрғыдан маңызды болып табылады. БҒСҚК тізімінде: 3. Қытай онимдерін қазақ-латын графикасында трансформациялау мәселесі // // Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ Хабаршысы. «Филология ғылымдары сериясы». –2022. –№2 (65). –83-100 бб. https://doi.org/10.48371/PHILS.2022.65.2.007 Мақалада қытай тіліндегі онимдерді қазақ-латын графикасында трансформациялау мәселесі қарастырылады. Сондай-ақ қытай транскрипциялық әліпбиі мен жетілдірілген қазақ-латын әліпбиіндегі дыбыстарға салғастырмалы талдау жасау арқылы, екі тілге ортақ және баламасы жоқ дыбыстар анықталады. 4. Қытай және қазақ тіліндегі топонимдік атаулардың лексика-семантикалық топтастырылуы // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2023. – №2 (128). – 153-162 бб. https://doi.org/10.47526/2023-2/2664-0686.12 Бұл мақалада қазақ және қытай топонимдік атауларының лексика-семантикалық ерекшеліктері мен топтастырылуына талдау жасалады. 5. Қытай экзонимдік атауларын қазақ-латын графикасында транскрипциялаудағы фонетикалық мәселелер // Tiltanym. – 2024. – № 1 (93). – 177-188 бб. https://doi.org/10.55491/2411-6076-2024-1-177-188 Мақалада қытай тіліндегі экзонимдік атауларды қазақ-латын графикасында транскрипциялау, ондағы фонетикалық және фонологиялық мәселелер қарастырылады. Сондай-ақ қытай фонетикалық әліпбиі мен латын негізді қазақ әліпбиіндегі дыбыстарға салғастырмалы талдау жасалып, қазақ және қытай тілдерінің дыбыс жүйесінің контрастивті сипаттамасы беріледі, баламалы/баламасыз дыбыстардың аражігі ажыратылады. Халықаралық конференция жинағында: 6. Қытай иероглифтерін транскрипциялау мәселелері // Қазақстан және шетелдегі қытайтану ғылымы. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. 17 ақпан, 2023 жыл. – 44-48 бб.

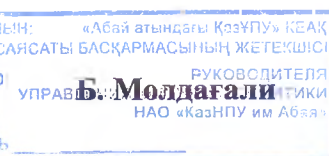
		7. Cultural semantics of chinese anthroponyms // Узбекистан-Китай: развитие исторических, культурных, научных и экономических отношений. Материалы международной научно-практической конференции. Ташкент, 18 ноября, 2023 г. - 104-110 с.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)	Сонымен, қорыта айтқанда, шешіміміз: Жоғарыда айтылғандарды тұжырымдай отырып, философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған Койбакова Айжан Съездовнаның «Қытай ономастикалық атауларын қазақ-латын графикасында транслитерациялаудың лингвистикалық негіздері» тақырыбында орындаған диссертациялық жұмысын ғылыми жаңалығы мол, теориялық, тәжірибелік маңызы бар, «Дәрежелер беру қағидалары» талаптарына сәйкес орындалған, академиялық сауаттылығы жоғары, аяқталған жұмыс дей келе, «8D02305 - Шетел филологиясы (шығыс тілдері)» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты деп санаймын.

Ресми рецензент:

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

Қазақ тілі теориясы және оқыту әдістемесі кафедрасының

қауымдастырылған профессор. PhD

18.05.2026